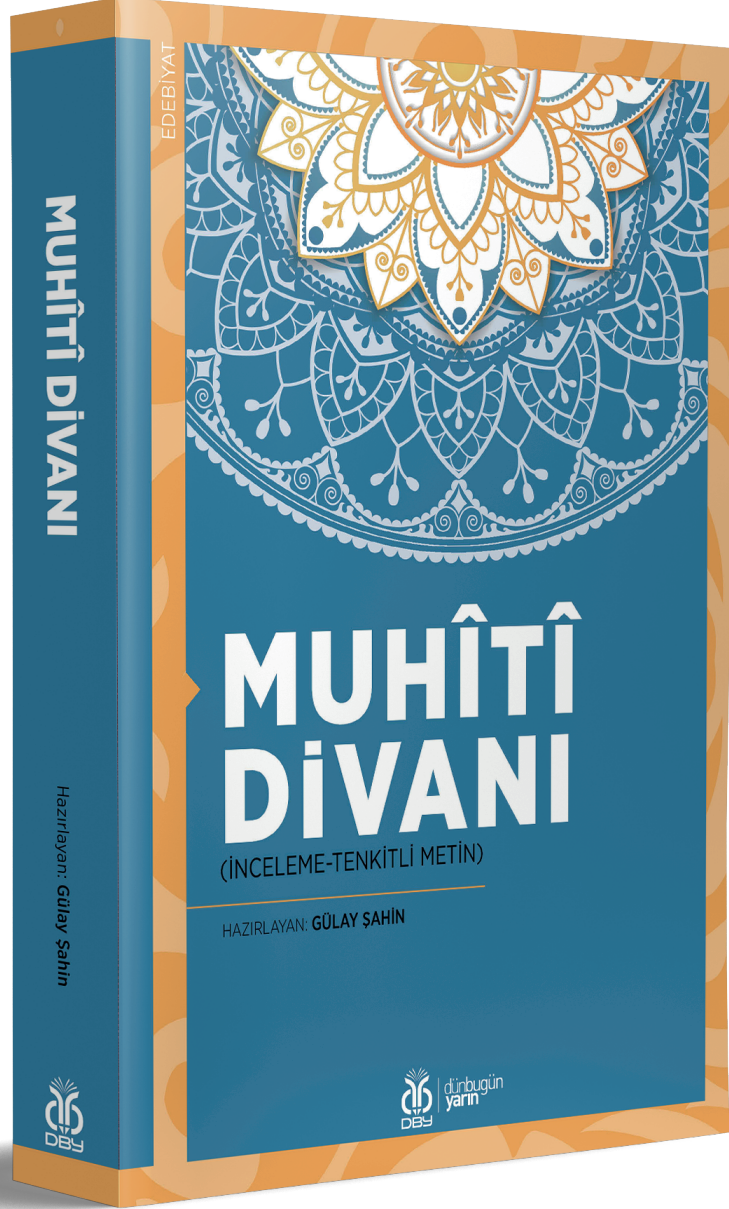

MUHÎTÎ DİVANI

(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

HAZIRLAYAN: GÜLAY ŞAHİN

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™
Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 442
Edebiyat: 236

ISBN 978-625-5905-09-3
Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2025

Hazırlayan: Gülay Şahin

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Gıda San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Muhîti Divanı (İnceleme-Tenkitledi Metin)

Hazırlayan: Gülay Şahin (Dr. Öğr. Üyesi)

İstanbul : DBY Yayınları, 2025.

411 s. ; 16,0 x 23,5 cm __ (DBY Yayınları ; No. 442)

ISBN 978-625-5905-09-3

1- Edebiyat 2- Divan Edebiyatı 3- Divan

Bu kitap, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora programı kapsamında Prof. Dr. Bahattin Kahraman danışmanlığında hazırlanan "Muhîti Divanı (İnceleme-Tenkitledi Metin)" adlı tezden üretilmiştir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Kısaltmalar Listesi	6
Ön Söz	11
Giriş	13

BİRİNCİ BÖLÜM

Muhîti'nin Hayatı, Eserleri, Kişiliği	23
1. Hayatı	23
2. Eserleri	24
2.1. Dîvân-ı Muhîti	24
2.2. Kısmetnâme	25
2.3. Keşfnâme	25
2.4. Sırr-ı Kuran	26
3. Dinî- Fikrî Kişiliği	26
4. Edebî Kişiliği ve Poetikası	28
5. Etkilendiği ve Etkilediği Şairler	29

İKİNCİ BÖLÜM

İnceleme	31
1. Şekil Özellikleri	31
1.1. Nazım Şekilleri	31
1.2. Vezin	31
1.3. Kafiye ve Redif	32
2. Muhteva Özellikleri	33
2.1. Din	33

2.1.1. Allah	33
2.1.2. Peygamberler	35
2.1.3. Âl-i Abâ	43
2.1.4. On İki İmam.....	43
2.1.5. Melekler.....	48
2.1.6. Kitaplar.....	49
2.1.7. Sure, Ayet ve Hadisler.....	50
2.1.8. Diğer Dinî Unsurlar	58
2.1.8.1. Ahiret.....	58
2.1.8.2. Cennet ve Cehennem	59
2.1.8.3. Araf.....	60
2.1.8.4. Mahşer	60
2.1.8.5. Sırat	60
2.1.8.6. Kıyamet	61
2.1.8.7. Mirac.....	61
2.1.8.8. Kâbe	62
2.1.8.9. Kaza ve Kader	63
2.1.8.10. Mezheb.....	63
2.1.8.11. İman	63
2.1.8.12. İbadetler.....	65
2.1.8.13. Ümmet.....	66
2.1.8.14. Kâfir, Münafık, Müşrik, Münkir.....	67
2.1.8.15. Levh-i mahfuz.....	67
2.1.8.16. Dinî Varlıklar.....	68
2.2. Tasavvuf.....	70
2.2.1. Aşk.....	71
2.2.2. Âşık.....	71
2.2.3. Mürşid, Kutub, Şeyh, Pir, Rehber.....	71
2.2.4. Mürid, Derviş, Salık, Talib, Abdal, Işık, Kalender.....	72
2.2.5. Rind, Zahit, Sufi-Vaiz, Hakîm, Fakih, Cahil.....	73
2.2.6. Tarikat.....	74
2.2.7. Dergâh, Tekke.....	74
2.2.8. Arif.....	75
2.2.9. Nefs.....	75
2.2.10. Akıl.....	76
2.2.11. Edep.....	77
2.2.12. Gönül.....	77
2.2.13. Sır.....	77
2.2.14. Vahdet, Kesret.....	78

2.2.15. Fena- Beka	78
2.2.16. Zahir, Bâtn	79
2.2.17. Bazı Hurufilik Terimleri.....	79
2.3. Toplum ve Kültür	81
2.3.1. Şahıslar.....	82
2.3.1.1. Hurufi Şahsiyetler	82
2.3.1.2. Dinî ve Tasavvufi Şahsiyetler	84
2.3.1.3. Tarihî Şahıslar	85
2.3.1.4. Mitolojik İran Kahramanları	86
2.3.1.5. Aşk Kahramanları	87
2.3.2. Kavimler ve Yer Adları	87
2.3.3. Dağlar ve Nehirler.....	89
2.3.4. Eğlence Hayatı.....	89
2.3.4.1. Bezm	89
2.3.4.2. Bazı Oyunlar.....	90
2.3.4.3. Musiki	91
2.3.4.4. Keyif Verici İçecekler.....	91
2.4. İnsan.....	93
2.4.1. Sevgili	94
2.4.1.1. İstiva Hattı.....	94
2.4.1.2. Göz.....	96
2.4.1.3. Yüz.....	96
2.4.1.4. Yanak.....	97
2.4.1.5. Ben	97
2.4.1.6. Ayva Tüyleri.....	98
2.4.1.7. Dudak.....	98
2.4.1.8. Boy	99
2.4.1.9. Diş	99
2.4.1.10. Kulak.....	99
2.4.2. Âşık.....	100
2.4.2.1. Vücut.....	100
2.4.2.2. Can	100
2.4.2.3. Yüz	100
2.4.2.4. Bakış.....	101
2.4.2.5. Gözyaşı	101
2.4.2.6. Ciğer.....	101
2.4.2.7. Kalp.....	101
2.4.2.8. Gönül.....	101
2.4.3. Rakip	102

2.5. Tabiat.....	102
2.5.1. Kozmik Âlem	103
2.5.1.1. Gökyüzü	103
2.5.1.2. Yıldızlar	104
2.5.1.3. Burçlar	104
2.5.1.4. Seyyareler.....	105
2.5.2. Zaman	106
2.5.2.1. Gün, Hafta, Ay, Yıl	106
2.5.2.2. Mevsim.....	107
2.5.3. Dört Unsur.....	107
2.5.3.1. Su ile İlgili Unsurlar.....	108
2.5.3.2. Hava ile İlgili Unsurlar	109
2.5.3.3. Toprak ile İlgili Unsurlar	110
2.5.3.4. Ateş ile İlgili Unsurlar.....	110
2.5.4. Hayvanlar	111
2.5.4.1. Dört Ayaklılar	111
2.5.4.2. Kuşlar	111
2.5.4.3. Sürtingenler, Balık ve Böcekler.....	113
2.5.5. Bitkiler.....	114
3. Dil ve Üslup.....	116
3.1. Edebî Sanatlar	116
3.2. Atasözleri, Deyimler, Güzel Söyleyişler.....	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Divan'ın Tenkitli Metne Hazırlanması	121
1. Metinlerin Hazırlanışında Tutulan Yol.....	121
2. İmla.....	122
3. Nüshaların Tanıtımı.....	123
4. Nüshaların Adlandırılması	131
5. Şecere Tespiti	132
Divân-ı Muhîfî (Tenkitli Metin)	135
Sonuç	405
Kaynakça.....	409

Ön Söz

Kökene harfçiliğe dayanan Hurufilik XIV. yüzyılda Fazlullah-ı Hurufî tarafından kurulmuştur. Hurufiler dili, sayıları, harfleri çok anlamlılığa ve çağrışımlara imkân vermesi nedeniyle tevillerinde kullanmışlar, Kuran ile insan arasındaki matematisel uyumu ortaya koymaya çalışmışlardır. İran'da ortaya çıkan ancak bazı zümrelere iman dairesinde kabul edilmemeleri nedeniyle burada tutunamayan inanış Anadolu'ya yönelmiştir. Hurufilik mensupları Anadolu'da Fatih Sultan Mehmet zamanından başlayarak dönem dönem idam mahkûmu olmuş ve sürgüne yollanmışlardır. Bu sebeple farklı dergâhlar içerisinde varlıklarını sürdürmeye ve sürgünler nedeniyle Balkanlara yayılmaya başlamışlardır. Nihayetinde fetihler, sürgünler ve Hurufilik temsilcilerinin öğretilerini yayma gayreti, Osmanlı coğrafyasının sosyolojik manzarasını kısmen değiştirmiş, edebiyatını ise şekillendirmiştir. Divan edebiyatında Hurufî kimliği ile öne çıkan önemli şairlerden biri XVI. yüzyıl divan şairi Muhîfî'dir.

Bu kitapta Muhîfî Divanı'nın yazmaları, müellif nüshasının henüz tespit edilmemesi nedeniyle şecerelendirilmiş ve seçilen beş yazma nüsha üzerinden edisyon kritik yöntemi ile tenkitli metin kurulmuştur. Muhîfî'nin hayatı ve eserleri, dinî, fikrî, edebî kimliği ile etkilendiği ve etkilediği sanatçılardan söz edilmiştir. Divan incelemesi yapılmıştır. Divan'la ilgili, okuyanların eserden istifadesini artırmak amacıyla şekil, içerik, dil, söz sanatları itibarıyla birtakım tespitlerde bulunulmuştur. Muhteva incelemesi yapılırken din, tasavvuf, toplum ve kültür, tabiat ve insan ana başlıkları kullanılmıştır. Divan şiirinin genelinde karşılaşılan bazı kavram ve terimler Muhîfî'nin Divan'ında bulunan şiirlerden yola çıkılarak incelenmiştir. Bu kavram ve terimlerden Muhîfî'nin Hurufî kimliğinden kaynaklı olarak yeni anlamlar kazananları üzerinde de ayrıca durulmuştur. Böylelikle hakkında yeterince bilgi bulunmayan Muhîfî'nin kimliği, Hurufilerin İslam'ı algılayış biçimleri, XVI.

yüzyılda divan şiirinin durumu ve Hurufilik inancının edebî temsili hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Son olarak Divan'ın tenkitli metni ortaya konmuştur. Tenkitli metnin hemen öncesinde metnin hazırlanışında izlenen yol, imla ile ilgili ayrıntılar, nüsha tanıtımları, nüshaların adlandırılması ile ilgili bilgiler verilmiş; şecere tespitinin ne şekilde yapıldığı aşamalı bir biçimde anlatılmıştır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın konusunu oluşturan tenkitli metnin yeni nüshalar bulunması nedeniyle oluştuğu, bu tenkitli metnin farkının daha önceki çalışmalardan farklı bir nüsha şeceresinin çıkarılması ve tenkitli metne esas olarak seçilen nüshaların farklı olması nedeniyle şekillendiği ifade edilmiştir. Ayrıca tenkitli metni kurulan eserin analiz edilmesiyle hakkında yeterince bilgi bulunmayan şairin kimliği eser merkezli bir yaklaşımla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu kitaba konu olan çalışmayı bana tez konusu olarak emanet eden, doktora öğrenimim boyunca destekçim olan, rehberliği ile yoluma ışık tutan danışmanım ve değerli hocam merhum Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca konu tez aşamasındayken rehberliklerini ve desteklerini lütfeden değerli hocalarım Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA'ya, Prof. Dr. İsmail AVCI'ya ve Emekli Dr. Öğr. Üyesi Abdülkerim GÜLHAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Dr. Gülay ŞAHİN
Balıkesir, 2025

DİVÂN-I MUHÎTÎ

(TENKİTLİ METİN)

Bismillahirrahmanirrahim

GAZELLER

ḤARFÜ'L-ELİF

1*

Ey kelâmu'llâh-ı nâṭık mazhar-ı Fazl-ı Hudâ
Ey emîn-i maḥzen-i esrâr-ı zât-ı Kibriyâ

Reh-nümâ vü rehber-i dîn hâdi-i cinn ü beşer
Dâfi'-i küfr ü dâlâlet nûr-ı hürşîd-i verâ

Ser-firâz-ı evliyâ kûṭb-ı imâmü'l-müttakîn
Tâcdâr-ı *hel etâ* şâh-ı serîr-i *innemâ*

Tâbi'-i fermân-berûndür yir ü gök eşyâ temâm
Mîhr ü meh emrûñle devr eyler felekde dâ'imâ

5 Bir elüñle Ḥayberüñ çekdüñ çoparduñ çapusın
Heybetüñden dîtredi ol dem senüñ arz u semâ

* 1- A nüshasında yok, A2.6a, D.4a, S.4a, M.4b

1b) zât: sırr S.

2a) Reh-nümâ vü rehber: Reh-nümâ-yı rehber D. / Reh-nümâ-yı reh-rev A2.

2b) Dâfi'-i küfr: Dâfi' ü küfr A2.

Sure: 76 (İnsan), Ayet: 1. "Gerçekten insan üzerinden öyle uzun bir süre gelip geçti ki o anılmaya değer bir şey bile değildi?"

Sure: 76 (İnsan), Ayet: 9. "Biz, sizi yalnızca Allah'ın rızası için doyuruyoruz. Sizden bir karşılık veya bir teşekkür beklemiyoruz."

5b) arz u semâ: arz semâ A2.

Sensin ol kân-ı şehâ pür-bâr dört yüz üstüri
Bî-tereddüd eyledün bir sâ'ile anı 'atâ

İşigünde Keykubâd u Kayşer ü Dârâ vü Cem
Kânberüñe kânber olmağa degül lâyıķ şehâ

Şâhib-i sırr-ı selûnî râzdâr-ı lev-küşif
Maḥrem-i zevc-i Betül bâb-ı 'ulûm-ı Muştafâ

Ma'den-i Fazl u kemâl ü kân-ı iḥsân u kerem
Menba'-ı luḫ u saḫâsın yâ 'Aliyye'l-Murtaẓâ

10 İki dürr-i pâkdür deryâ-yı zâtuñda 'ayân
Şâh Ḥasan ḫulķ-ı rızâdur Şâh Ḥüseyn-i Kerbelâ

Rûşen oldı ol iki şeh-zâdenüñ nûrıyle gün
Birisî şemsü'd-ḫudâdur birisi bedrû'd-dücâ

Şâh Zeyn el-'Âbidîn ol mazḫar-ı sırr-ı İlâh
Ekmel-i her-dû-cihândur efḫal-i her-dû-serâ

Ṭâlibüm biñ cân-ile dilden Muḫammed Bâkıra
Kim gubâr-ı ḫâk-i râhı cevheridür kîmyâ

Câ'fer-i Şâdıķ kim oldur râh-ı şıdķuñ rehberi
İktidâ idenler aña buldılar ḫadr-i 'alâ

15 Mûsî-i Kâzım İmâm-ı muḫterem sultân-ı dîn
Maḫzen-i 'ilm-i ledün yenbu'-ı dürr-i Tâ vü Hâ

Server-i mülk-i Ḥorasân ser-firâz-ı kâinât
Şeh 'Alî Mûsâ Rızâdur Şeh 'Alî Mûsâ Rızâ

Mü'mîn olan Şeh Taķî emrine eyler inķıyâd
Râh-ı dîn içinde çün oldur imâm-ı etķıyâ

9a) kân-ı iḥsân u kerem: kân u iḥsân kerem A2.

10b) rızâdur: rızâ A2, S.

14a) râh-ı şıdķuñ: ehl-i şıdķuñ D.

15b) yenbu': menba' A2, D.

Kim ki duḫmaz dest-i himmetle Naķînüñ dâmenin
Rûz-ı maḫşer bulmayısar nâr-ı dûzaḫdan rehâ

'Askerîdür 'Askerîdür 'Askerîdür 'Askerî
Şehsüvâr-ı her-dü-'âlem sâhib-i seyf ü livâ

20 Mehdî-i şâhib-zamân ol mefḫar-ı cümle-ümem
Nûr-ı tâc-ı enbiyâ çeşm-i çerâğ-ı evliyâ

Ḥânedânuñ ḫaķķıçun eyle 'inâyet yâ 'Alî
Bu Muḫîṫî gerçi bî-ḫadd işledi cürm ü ḫaṫâ

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

"dün" den öğrendiklerini
"bugün" ü yaşamak
"yarın" ları aydınlatır.

18a) duḫmaz: ṫutmaz A2, S.

19b) seyf ü livâ: seyf livâ A2.

Ey cemâlûñ vaşfı ve 'ş-şemsü'd-duhâ
Zülfüñ "er-raḥman 'ale'l-'arşistevâ

Ma'ni-i seb'a semâvâtin tıbbâk
Yedi ḥaṭuñdur şûretidür bî-riyâ

Zülf ü kaş u kirpigüñ seb'al-meşân
Ḥaṭṭ-ı ruḥsârûnda sırr-ı Tâ vü Hâ

Kaşlarıñdur sûre-i Tâ Sîn 'ayân
Şaçlarıñ ve'l-mürselât ü enbiyâ

5 Kirpigüñ ma'nâsı esrâr-ı Elif
Ḥâl-i la'lüñ noḡta-i hem ḥarf-i Bâ

Âyete'l-kürsî deḥânuñ şerḥidür
Şûretüñdür 'arş-ı Raḥmân-ı Ḥudâ

Ruḥlarıñdur verd-i gülzâr-ı berîn
Kâmetüñ serv-i gülistân-ı bekâ

Ḥaṭlarıñ men 'indehû 'ilmü'l-kitâb
Sözleriñ sırr-ı beyân-ı ḡul kefâ

Ḳadd ü zülf ü ḡaşuñ ey Yûsuf-cemâl
Geldi Ḳur'ânda Elif ü Lâm u Râ

* 2- A nüshasında yok, A2.6b, D. 4b, S.4b, M.5b

Sure: 91 (Şems), Ayet: 1. "Güneş'e ve onun aydınlığına ant olsun."

Sure: 20 (Tâ-Hâ), Ayet: 5. "Rahman Arş'a kurulmuştur."

Sure: 67 (Mülk), Ayet: 3. "Gökleri yedi tabaka hâlinde yaratan O'dur."

4a) Tâ Sîn 'ayân: Tâ Sîn ü Nûn D, M.

Sure: 77 (Mürselât) ve Sure: 21 (Enbiyâ)

Sure: 2 (Bakara), Ayet: 255.

7b) serv-i gülistân: serv ü gülistân A2.

Sure: 13(Er-Ra'd), Ayet: 43. "Gerçeği yalanlayan nankörler, 'Sen gönderilmiş değilsin.' diyorlar. De ki: 'Benimle sizin aranızda en iyi tanık olarak Allah ve yanlarında Kitap'ın bilgisi olanlar yeter.'"

Sure: 13(Er-Ra'd), Ayet: 43.

9b) Lâm u Râ: Lâm Râ A2.

Kaynakça

- Aksu, H. (1998). Hurûfilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, 408-412.
- Aksu, H. (1995). Fazlullah-ı Hurûfi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, 277-279.
- Atalay, B. (2015). *Bektaşilik ve edebiyatı -Cumhuriyet devrinin ilk tarikat araştırması-* (Haz: Gürol Pehlivan). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Babayev, Y. (2007). *Tarikat edebiyatı: Sufizm, Hurufizm*. Bakı: Nurlan.
- Ballı, H.H. (2013). *Hurûfilik'in doğuşu ve Fazlullah Hurûfi*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Bashir, S. (2013). *Fazlullah Esterabâdi ve Hurufilik* (Çev: Ahmet Tunç Şen). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bilgin, A.A. ve Üzüm, İ. (2007). Nesimî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.XXXIII, 3-6.
- Bilkan, A.F. (2016). *Fakihler ve sofuların kavgası- 17. yüzyılda Kadızadeliler ve Sivasililer*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlayan, B. ve Balaban, A. (2013). Arnavutluk devlet kütüphanesindeki (Biblioteka Kombetare) Türkçe yazma mecmualar. *Turkish Studies*, 8(1), 215-235.
- Demirli, E. (2016). *İbnü'l Arabî metafiziği*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat* (Haz: Aydın Sami Güneçal). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Duman, M.Z. ve Altundağ, M. (1998). Hurûf-ı mukattaa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.XVIII, 401-408.
- Efe, Z. (2021). Muhîti, Muhîti-i Şâmî. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhiti-sami. (Erişim tarihi: 22.08.2021)
- Gölpınarlı, A. (1997). *Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (1989). *Hurufilik metinleri kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İbn Arabî (2018). *Harflerin ilmi* (Çev: Mahmut Kanık). İstanbul: İnsan Yayınları.
- İbn Arabî (2017). *Özün özü* (Ter: İsmail Hakkı Bursevî), (Haz: Muhammed Bedirhan). İstanbul: Hayygrup Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2006). *Osmanlı imparatorluğu klâsik çağ (1300-1600)* (Çev: Ruşen Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2017). *Has-bağçede 'aış u tarab/ nedimler- şairler- mutribler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Kahraman, B. (1989). *Arşî Divânı'nın tenkidli metni I-II*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahraman, B. (2023). *Hurûfî Şair Arşî Divânı (İnceleme- Metin)*. Konya: Palet Yayınları.
- Kaplan, M. (1997). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaca, D. (2010). *Muhîti'nin Kısmet-namesi- inceleme-metin*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayıkçıoğlu, S.V. (2016). *Hurûflik ve Bektaşilik- ne idiler ve nasıl kaynaştılar?* (Haz: İsmail Güleç). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kazancı, M.Ö. (2019). Irak-Bağdat el yazmaları milli merkezinde Arap harfli Türkçe divanlar kataloğu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (68), 157-180.
- Köksal, F. (2014). Muhîti. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhiti-mdbir. (Erişim tarihi: 16.04.2022)
- Levend, A.S. (2017). *Divan edebiyatı kelimeler ve remizler mazmunlar ve mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Melikoff, I. (2009). *Uyur idik uyardılar Alevilik- Bektaşilik araştırmaları* (Çev: Turan Alptekin). İstanbul: Demos Yayınları.
- Mengi, M. (2014). *Divan şiiri yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Manzum Eserler Bölümü, No: 396.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Manzum Eserler Bölümü, No: 397.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 267.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Kitaplığı, No: 3523.
- Muhîti. *Divân*. Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kitaplığı, No: 11.
- Muhîti. *Divân*. Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 10842.
- Muhîti. *Divân*. Arnavutluk Devlet Arşivleri, Osmanlı Yazmaları, No: 364.
- Muhîti. *Divân*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Osman Ergin Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 986/1.
- Muhîti. *Divân*. Ankara Üniversitesi DTCF Yazma Eserler Kataloğu, Mustafa Con A Koleksiyonu, No: 46.
- Muhîti. *Divân*. Berlin Eyalet Kütüphanesi, Oryantal Bölüm, Ms.or.oct. 2149.
- Muhîti Dede (2016). *Kısmet-nâme Hurufî şiirler II* (Haz: Fatih Usluer). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Ocak, A.Y. (1992). Bektaşilik. *DİA*, C. 5.
- Öztürk, M. (2016). *Kur'an ve aşırı yorum – Tefsirde Bâtınlık ve Bâtınî te'vil geleneği*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Schimmel, A. (2018a). *Sayıların gizemi* (Çev: Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Schimmel, A. (2018b). *Tasavvuf notları* (Çev: Dilara Yabul). İstanbul: Sufi Kitap.
- Solmaz, S. (2018). *Ahdi ve gülşen-i şu'arâ'sı (inceleme- metin)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. ekitap.ktb.gov.tr/TR-201251/ahdi-gulsen-i-suara.html. (Erişim tarihi: 22.08.2021)
- Sungurhan, A. (2017a). *Beyânî tezkireti 'ş-şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. ekitap.ktb.gov.tr/TR-194495/beyani-tezkiresi-tezkiretus-suara.html. (Erişim tarihi: 22.08.2021)

- Sungurhan, A. (2017b). *Kınalızâde Hasan Çelebi tezkireti 'ş-şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. ekitap.ktb.gov.tr/TR-194494/kinalizade-hasan-celebi-tezkiretus-s-uara.html. (Erişim tarihi: 22.08.2021)
- Şenödeyici, Ö. (2009). Hurufiliği ön yargıdan arındırmak bağlamında Feriştetoğlu'nun Hidayetnâmesi'nin tetkiki ve neşri, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.3, İstanbul: DEV, 87-146.
- Şenödeyici, Ö. (2015). *Nesîmî ve Hurufilik kitabı-makaleler, şiir şerhleri, orijinal metin örnekleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tataroğlu, A. (1995). *Muhîti- hayatı, eserleri ve edebî kişiliği- Divânının tenkidli metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tok, S. (1964). *Divân-ı Muhîti*. Yayınlanmamış Lisans Tezi. İstanbul: Türkiyat Enstitüsü.
- Tökel, D.A. (2016). *Divan şiirinde harf simgeçiliği*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.
- Uçar, A. (2017). Atatürk kitaplığı yazma eserler bölümü K280 numaralı şiir mecmuası. *SEFAD*, 37, 1-18.
- Usluer, F. (2009). *Hurufilik- ilk elden kaynaklarla doğuşundan itibaren*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Usluer, F. (2009b). Hurûfî şifreleri. *Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi Araştırmaları*, Volume 33/II, 201-219.
- Usluer, F. (2014). *Hurufî metinleri I*. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Usluer, F. (2012). *Fazlullah Esterâbâdi- Cavidân-nâme-Dürr-i Yetim isimli tercümesi*. İstanbul: Kabcacı Yayıncılık.
- Usluer, F. (2020). *Hurufî rüya yorumları Hâbnâmeler*. Ankara: Kut Yayınları.
- Usluer, F. (2013). Muhîti. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhiti. (Erişim tarihi: 16.04.2022)
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami kaynaklı sözler (Ansiklopedik sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Yüçetürk, O.S. (1992). Belkıs. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5.
- Zavotçu, G. (2017). *Rızâ tezkiresi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. ekitap.ktb.gov.tr/TR-219133/riza-tezkiresi.html. (Erişim tarihi: 22.08.2021)

MUHÎTÎ DİVANI

Divan edebiyatı araştırmalarının temelinde metin kurma çalışmaları vardır. Özellikle Tenkitli metinler dil alanında ya da tematik konularda araştırma yapanların pek çok farklı nüshayla boğuşmasının önüne geçmektedir. Bu kitapta da XVI. yüzyıla ait Muhîti Divanı'nın Berlin, Amavutluk yazmaları dâhil daha önce görülmemiş nüşhaları görülmüş, nüşhalar seçerelendirilmiş ve seçilen beş yazma nüsha üzerinden edisyon kritik yöntemi ile tenkitli metin kurulmuştur. Ayrıca Muhîti'nin hayatı ve eserleri, dinî, fikrî, edebî kimliği ile etkilendiği ve etkilediği sanatçılardan söz edilmiştir. Divan'la ilgili, okuyanların eserden istifadesini artırmak amacıyla şekil, içerik, dil, söz sanatları itibarıyla birtakım tespitler yapılmıştır. Muh-teva incelemesi yapılırken "Din, Tasavvuf, Toplum ve Kültür, Tabiat ve İnsan" ana başlıkları kullanılmıştır. Böylelikle hakkında yeterince bilgi bulunmayan Muhîti'nin kimliği, Hurufilerin İşlam'ı algılayış biçimleri, XVI. yüzyıl divan şiirinde Hurufilik inancının edebî temsili hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

Kökeni harfiliğe dayanan Hurufilik XIV. yüzyılda Fazlullah-ı Hurufi tarafından kurulmuştur. İran'da ortaya çıkan ancak bazı zümrelerce iman dairesinde kabul edilmemeleri nedeniyle burada tutunamayan inanış Anadolu'ya yönelmiştir. Hurufilik mensupları Anadolu'da Fatih Sultan Mehmet zamanından başlayarak dönem dönem idam mahkûmu olmuş ve sürgüne yollanmışlardır. Bu sebeple farklı dergâhlar içerisinde varlıklarını sürdürmeye ve sürgünler nedeniyle Balkanlara yayılmaya başlamışlardır. Nihayetinde fetihler, sürgünler ve Hurufilik temsilcilerinin öğretilerini yayma gayreti, Osmanlı coğrafyasının sosyolojik ve edebî manzarasını kısmen şekillendirmiştir. İşte divan edebiyatında Hurufi kimliği ile öne çıkan önemli şairlerden biri XVI. yüzyıl divan şairi Muhîti'dir. Onun bu kitaba konu olan eserine bakıldığında Fazl'ın samimi bir takipçisi olduğunu, Fazlulah'ın çağdaşı olmasa bile Fazl'ın halifeleri gibi bir misyon yüklendiğini, inancının esaslarını çekinmeden ortaya koyduğunu, Hurufiliğin Bektaşilik gibi çatılara sığınmadan bağımsız bir inanç olarak var olabilmesi için çaba sarf ettiğini anlamak mümkündür. Dolayısıyla Muhîti'nin bu eserinden Hurufilikle ilgili bilgi ve inanışlar adım adım takip edilebilir. Ayrıca bu incelemeyle Muhîti'nin divan şiiri geleneğini iyi bildiği ve şiir tekniğinde oldukça başarılı olduğu görülebilmektedir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Çağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-5905-09-3

9 786255 905093